

РОЗДІЛ 7

ГЕОГРАФІЯ США АППАЛАЧІ ТА ОЗАРКСЬКІ ГОРИ

Аппалачський гірський масив простягається від Нью-Йорка до Алабами, а гірський масив Озарк-Ауачіта лежить на захід від нього приблизно на відстані у 400 кілометрів. Ці гірські масиви є практично частинами однієї фізико-географічної провінції, мають багато спільних топографічних рис і водночас дуже подібні у тому, як ці топографічні особливості впливають на заселення та види діяльності людей, що їх населяють.

Перші поселенці, які з'явилися на американському узбережжі, чули багато переказів про високі гори на заході. Проте коли вони почали просуватися вглиб цих гір, то з'ясувалося, що їхню висоту було значно перебільшено. Лише у кількох місцях Аппалачські чи Озаркські гори нагадують драматичні краєвиди, такі характерні для гір на заході континенту.

Однак більшість все ж таки погодиться, що і Озарк, і Аппалачі – це гори. Вони здіймаються переважно на висоту 500 метрів, а подекуди на 1000 метрів над рівнем моря. Їхні схили переважно досить стрімкі.

Економічна географія Аппалачських гір напряму пов'язана з їхніми топографічними особливостями. Там, де немає гір, цей регіон практично можна вважати частиною глибокого півдня, а там, де здіймаються гори, – це цілком окремий, легко означуваний регіон Сполучених Штатів.

РІЗНОМАНІТНИЙ РЕЛЬЄФ

Аппалачія складається як мінімум з трьох основних фізико-географічних провінцій. Ці субрайони пролягають паралельними пасмами майже прямо з північного сходу на південний захід.

Найсхідніше пасмо називається Блу Рідж (Голубий хребет). Воно складається із старих докембрійських порід і пережило кілька значних періодів ерозії, тому його найбільші підвищення – це лише невелика частка колишньої висоти. На сході від пасма Блу Рідж лежить низовина П'єдмонт, яка простяглася від Нью-Йорка до Алабами.

Пасмо Блу Рідж загалом підвищується і розширюється з півночі на південь. Тому можна вважати, що на півдні, південніше Роанокі у штаті Вірджинія, пролягає найбільш, так би мовити, гірська частина Аппалачських гір. Різниця у піднесенні між П'єдмонтом та пасмом Блу Рідж досить яскраво виражена і значна. У штатах Пенсильванія та Вірджинія Блу Рідж – це дуже тонка смужка гір, яка розді-

ляє низовину П'єдмонт на сході та Грейт Веллі (Велику долину) на заході, а на кордоні між Північною Кароліною та Теннессі вона сягає вже близько 150 кілометрів у ширину.

На захід від Блу Рідж розташована зона гірських пасом та долин. Це велике піднесення ложа осадових порід, що лежать між хребтом Блу Рідж та Скелястими горами. Східний край цього ложа кілька разів зазнавав стиснення і зсувів, що і вплинуло на формування особливостей його топографії.

Цей район хребтів та долин в середньому має 80 кілометрів у ширину. Він складається з численних пасом, які здіймаються на 100–200 метрів над навколишніми долинами. Зрідка ці пасма перериваються, як правило, ці розриви утворені річками, що перерізають навкіс цей регіон. Долини загалом мають ширину всього кілька кілометрів і є чи не найкращою сільськогосподарською зоною в районі Аппалачських гір. Гірські пасма в цьому регіоні в основному складаються з відносно міцних сланців та пісковиків, а долини загалом устелені вапняками.

Між пасмом Блу Рідж та цією зоною лежить Грейт Веллі (Велика долина). Простягаючись практично на всю довжину регіону, ця долина (яка, до речі, має швидше горбкувату, ніж рівну поверхню майже на всій своїй протяжності) є з історичної точки зору одним з найважливіших транспортних шляхів в Америці, який пов'язує населення Аппалачських гір в певну спільноту набагато більше, ніж власне гори і їхні природні особливості.

На крайньому заході Аппалачів лежить Аппалачське плато. Це плато має стрімкий схил зі сходу, що називається Аллегені Фронт, і є найбільш значним бар'єром для подальшого просування вглиб країни на схід від Скелястих гір. Топографія регіону загалом сформувалася шляхом розмивання потоками води горизонтальних шарів породи внутрішньої низовини. Через ерозію сформувалася нерівна, досить хаотична поверхня з вузькими річковими долинами із стрімкими, уривчастими схилами. Північна частина плато Аллегені в штатах Нью-Йорк та Пенсильванія має більш рівну, заокруглену поверхню, проте справді рівних місць тут дуже мало. Тому більшість поселень розташовані на невеличких клаптиках рівної землі у долинах річок.

Плоскогір'я Озарк-Оачіта за своєю топографією дуже нагадує Аппалачі, тільки тут пасма гір простягаються не з північного сходу на південний захід, а зі сходу на захід. Го-

ри Оачіта на півдні складаються з кількох паралельних гірських пасом та долин. Їх відділяє від гірської системи Озарк широка долина річки Арканзас. Власне Озарк складається з численних різновеликих досить поруйнованих ерозією плато, які загальною будовою дуже нагадують район плато Аппалачських гір.

НАСЕЛЕННЯ АППАЛАЧІВ

Лише через 150 років після того, як було заселено західне узбережжя США, перші поселенці подолали хребет Блу Рідж і заглибилися у масив Аппалачських гір. Найлегшим проходом до долини Грейт Веллі, який використовували на першому етапі просування вглиб гір, що здіймалися за нею, були гори на південному сході Пенсильванії. Там пасмо Блу Рідж швидше нагадує високі пагорби, ніж гори. Багато хто з тодішніх жителів Пенсильванії вважав гори на півночі та на заході не дуже гостинними. Тому вони в основному будували свої поселення, просуваючись чимдалі на південь по долині в бік штату Вірджинія. Незабаром вони зустрілися з тими, що просувалися вглиб континенту з південних низовин.

Так наприкінці XVIII сторіччя люди почали заселяти долини та улоговини серед навколишніх високогір'їв. Землі, на яких вони селилися, були бідними порівняно з тими, що розлягалися далі на захід. Холодний гірський клімат і стрімкі схили не давали можливості створити тут великі плантації. Лише у кількох порівняно розлогих долинах людям вдалося облаштувати досить значні плантаторські господарства.

Коли американські поселенці почали проникати в цей регіон наприкінці XVIII – на початку XIX сторіччя, вони побачили, що тут можна створювати лише невеликі ферми загальною площею від 10 до 20 гектарів. Такі ділянки можна було знайти у долинах річок. Всюди були великі ліси з численною дичиною, яка паслася в цих лісах та на полонинах. Згідно з уявленнями, поширеними у ті часи, це були досить-таки хороші землі, і фермери порівняно скоро заселили ці гори.

Значна частина даного регіону розвивалася дещо ізольовано від решти прилеглих територій. А як тільки далі на захід було відкрито землі, зручні для ведення високопродуктивного механізованого сільського господарства, невеликі ферми на схилах Аппалачських гір почали відверто економічно занепадати, оскільки навіть загальноживані шляхи через цей регіон, такі як Кумберленд Геп на західній околиці штату Вірджинія чи Вайлдернесс Роуд звідси до Басейну Блуграсс у штаті Кентукі, були фактично дуже звивистими та важкими для подолання.

Зручний шлях зі сходу на захід чи навпаки між морським узбережжям та районом Великих озер проходить через Могавський коридор по рівному узбережжю озера

Онтаріо, що дає таким чином змогу уникнути переходу через північну частину Аппалачського високогір'я. Через південну частину Аппалачських гір взагалі немає більш-менш легкого переходу. Основні залізничні магістралі обминають цей регіон.

У Аппалачських горах, особливо це стосується їхньої південної частини, практично немає великих міст. Почасти це склалося історично, бо тут, як і у інших регіонах півдня, традиційно розвивалося переважно сільське господарство, що й понині продовжує залишатися головною галуззю виробництва, в той час як у інших районах вже давно почало розвиватися промислове виробництво, а отже, і великі міста. Тут виробляється лише кілька видів продукції, а потреби нечисленних міст у товарах та розвитку сфери послуг також досить обмежені. Крім того, транспортна мережа тут все ще залишається недостатньо розвинутою.

Одним із важливих наслідків того, що у регіоні відсутні як великі плантації, так і великі міста, стало те, що тут спостерігається дуже незначний рівень міграції. Місцеві жителі намагаються жити там, де вони народилися, і з віком їхня відданість своїй родині, громаді та землі зростає. Така низька мобільність населення регіону призвела до появи певних культурних особливостей, незвичних для решти території Сполучених Штатів. Цей регіон незвичний уже тим, що він не міняється.

Населення регіону відносно бідне. У деяких місцях, особливо на сході штату Кентукі, де зосереджені основні вугільні копальні регіону, саме механізація процесу вуглевидобутку протягом 1940-х років стала головною причиною відносного зубожіння основної маси місцевого населення, коли потреба у робочій силі різко скоротилася.

Місцеві жителі дуже консервативні у своїх поглядах. Більшість консервативних протестантських церков у Сполучених Штатах веде свій родовід із цього регіону. Інші виникли там, де опинилися переселенці з Аппалачських гір і куди вони принесли свої вірування з собою. Тут обирають переважно консерваторів, що добре володіють політикою сільського популізму.

Провінційність цього регіону є основою міцних зв'язків – як родинних, так і всередині громади, що продовжують існувати в умовах значної ізоляції. Це додатково пов'язує разом членів громади, послаблюючи водночас їхні зв'язки із зовнішнім світом.

Південна частина регіону є, так би мовити, найбільш типово аппалачською, яку більшість американців так і називають – Аппалачія. Але майже все з того, що говорилося тут про населення регіону, цілком стосується і населення решти Аппалачських, а також Озаркських гір.

Північна частина Аппалачських гір менше пов'язана з рештою регіону. Звичайно, і тут ми побачимо гірський рельєф, і тут знайдемо проблеми, породжені високими гора-

ми та їхніми стрімкими схилами. Але бідність тут менш помітна, ніж далі на південь. Крім того, тут можна побачити більше пізніших емігрантів, що згодом приєдналися до перших переселенців у цей регіон, які прибули з північно-західної Європи. Це особливо стосується Пенсильванії та Західної Вірджинії, куди, надто наприкінці XIX – на початку XX сторіччя, прибуло досить багато емігрантів зі Східної Європи, яких приваблювала можливість працювати на вугільних шахтах. Таким чином релігійні особливості населення північної частини Аппалачського регіону суттєво відрізняються від тих, що поширені на півдні. Тут менше фундаменталістських церков, а натомість католики та вірні кількох православних церков східного обряду становлять суттєву більшість.

Транспортна мережа у північній частині Аппалачського регіону також розвинена значно краще, передусім завдяки тому, що гори тут набагато нижчі і меншої протяжності і тому їх було легше долати при будівництві доріг. Крім того, коли розпочався промисловий бум у північній частині середнього заходу, ця частина Аппалачського регіону також стала свого роду поясом стрімкого торгівельного і промислового зростання. Транспортні шляхи, які поєднали східну і західну частини промислового ядра регіону, через гори було прокладено досить швидко. Внаслідок цього відбулося значне піднесення економіки на півночі Аппалачського регіону, особливо у порівнянні з його південною частиною. Перш за все це стосується центральної та західної частини штатів Пенсильванія та Нью-Йорк.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІСТ ТА ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Для більшості американців Аппалачі – це, безсумнівно, винятково сільськогосподарський район. Кількість міського населення становить не більше половини від середнього по країні. Більшість – це або фермери, або сільське населення, яке працює у містах, але живе за їх межами. Проте високий процент сільського населення у Аппалачському регіоні ніяк не пов'язаний, як це трапляється у інших регіонах США, з високорозвиненою комерційною системою розвитку сільського господарства. Невеликі ферми та залежність від природного пального (передусім вугілля) є важливими чинниками існування саме такої структури населення в цьому регіоні.

Аппалачський регіон – лідер Америки за кількістю фермерів-одноосібників, особливо їх багато у Кентукі та у Західній Вірджинії. І хоча тут не вирощують великі врожаї, проте останнім часом спостерігається тенденція все частішого орендування ферм.

Середній розмір ферми у Аппалачах дорівнює приблизно 40 гектарів. Водночас нерівна поверхня, бідні ґрунти та короткий період вегетації у більшості частин регіону знач-

но обмежили можливість вирощування сільськогосподарської продукції, натомість вплинули на розвиток пасовищного та фермерського скотарства. Оскільки поля невеликі за розмірами і зосереджені переважно у долинах річок, практично неможливо використовувати великі та ефективні сільськогосподарські машини. В результаті ферми загалом приносять досить низький прибуток. Тому значна частина фермерів змушена іще десь підробляти для того, щоб забезпечити собі достатній рівень прибутків, який дозволяє їм у свою чергу залишатися фермерами.

У цьому регіоні розвинене так зване загальне фермерство, тобто таке, при якому відсутня вузька спеціалізація даної ферми у виробництві якогось певного виду сільськогосподарської продукції. Екстенсивне скотарство – найпоширеніший і, мабуть, найпродуктивніший вид сільськогосподарського виробництва – можливе на стрімких гірських схилах. Деякі види сільськогосподарської продукції, такі як тютюн, яблука, помідори та капуста, досить поширені у деяких долинах регіону. У південних Аппалачах традиційно найбільш поширеним є вирощування тютюну. Вирощування зернових також досить поширене у регіоні, але в основному їх використовують на відгодівлю худоби.

Існує кілька цікавих винятків у розвитку цього напівмаргінального сільського господарства. Так долина Шенандоа у Вірджинії здавна вважається житницею цього штату. Але наприкінці XIX сторіччя багаті на перегній рівнини глибокого півдня та Великих рівнин витіснили її геть з ринку пшениці. Тому хоча тут все ще вирощують озиму пшеницю, проте у сільськогосподарському виробництві її переважають сіно та комбікорми для худоби, а також яблука, крім того тут розводять індичок для забезпечення місцевого ринку. Виробництво молока та вирощування яблук також досить поширені у багатьох долинах центральної Пенсильванії. Долина Теннессі теж досить важливий сільськогосподарський район, де розвинене скотарство та вирощують зерно на комбікорми.

На більшій частині Аппалачського регіону, крім сільського господарства, дуже розвинений видобуток вугілля. Майже все плато Аллегені лежить на великих родовищах бітумінозного вугілля, що разом складають чи не найбільше у світі родовище такого типу. Схоже на те, що вугільні родовища було сформовано тими самими геологічними процесами, що сформували в загальних рисах топографію плато.

Вугільні копальні Аппалачів стали надзвичайно важливими невдовзі після завершення громадянської війни 1860-х років. У цей час почали виплавляти залізо та сталь, використовуючи кокс, який виробляли з місцевого бітумінозного вугілля. Багаті вугільні родовища південного заходу Пенсильванії та північної Вірджинії стали постачати паливо для Пітсбурга у Пенсильванії, створивши йому у цей час

статус «сталевих міст». А коли розпочалося масове використання електроенергії у XX сторіччі, вугілля з Аппалачів стало паливом для численних електростанцій на східному узбережжі та по всій внутрішній промисловій зоні.

Після майже сторічного періоду постійного економічного зростання вугільна промисловість почала занепадати на початку 1950-х років. Виробництво вугілля впало, як тільки нафта та природний газ замінили вугілля як основний вид природного палива. Між 1950 та 1960 роками багато вугільних округів втратили понад чверть свого населення. Таким чином економічна депресія, помножена на традиційну для Аппалачського регіону бідність, створила зони особливо жорстких економічних проблем.

Зрослі останнім часом потреби у виробництві енергії, разом із постійними сумнівами щодо вартості нафти та надійності її постачання і суперечками про безпечність використання атомної енергії, відродили потребу у вугіллі як у джерелі виробництва електроенергії. Нові теплоелектростанції використовують колосальну кількість місцевого вугілля для виробництва електроенергії, більша частина якої передається за межі регіону. Крім того, нині близько 100 мільйонів тонн аппалачського вугілля щороку експортується.

Аппалачське вугілля видобувають кількома різними способами. Підземний, чи шахтний, видобуток широко використовувався раніше і залишається досить поширеним і понині, особливо на півночі регіону. Сучасна шахтна технологія видобутку вугілля полягає в тому, що пересувні відбійні молотки безперервно видобувають вугілля з пластів, а спеціальна машина вантажить його на стрічки конвеєра, який виносить його на поверхню. Таким чином щохвилини видобуваються тонни вугілля.

Поверхневий, або відкритий, видобуток можливий тоді, коли шари вугілля залягають неглибоко від поверхні землі. Зараз він стає все поширенішим. Так у центральному регіоні, а це східний Кентукі, Західна Вірджинія та південна частина Західної Вірджинії, де містяться найбільш потужні на сьогодні зони видобутку, великі машини знімають шари ґрунту вздовж схилу над пластом вугілля, а потім просто піднімають на поверхню розкриті вугілля. Видобути таким способом шари вугілля на одному схилі створюють враження, особливо здалеку, якихось маленьких коробочок, складених одна на другу.

Практично половина вугілля у Кентукі і більшість вугілля в Огайо та Алабамі видобувається відкритим способом, тоді як більшість вугілля у Пенсильванії, Вірджинії та Західній Вірджинії і дві третини вугілля загалом у Аппалачах видобувається у шахтах.

Перше велике вугільне поле родовища на Аппалачському плато містило не бітумне вугілля. Його видобутку передувало видобуток антрациту в північній частині гірської

системи у Пенсильванії. Антрацит – набагато твердіше вугілля, воно не димне, і тому його широко використовували у приватних будинках. Антрацит був також основним паливом, яке використовувалося для плавлення руди, аж поки не було винайдено технологію виготовлення коксу із бітумного вугілля десь у середині 1860-х років. Зменшення використання вугілля для обігрівання житла разом з відсутністю потреби у використанні антрациту в промисловості призвело свого часу до занепаду у видобутку антрациту. І хоча залишилися ще значні поклади антрациту, проте нині його видобувають дуже мало.

Важко сказати, чого більше – добра чи зла – пов'язано з видобутком вугілля у Аппалачах. Тривалий час це була основа економіки цілого регіону і сотні тисяч людей прямо чи опосередковано були пов'язані з видобутком вугілля. Водночас десятки тисяч загинуло від нещасних випадків на шахтах. Чорні легені стали результатом постійного вдихання вугільного пилу у тисяч і тисяч шахтарів. Нинішнє збільшення видобутку вугілля на вимогу ринку відбулося в основному за рахунок збільшення механізації виробництва. Більшість мінеральних ресурсів переважно належить корпораціям, які одержали їх колись за мінімальними цінами. І хоча Аппалачські штати останнім часом загалом піднімають податки на експлуатацію своїх надр, проте податок на видобуток вугілля все ще залишається досить низьким і більшість прибутків не потрапляє до регіону.

Що ж до видобутку інших видів корисних копалин, то тривалий час район Трьох Штатів на плато Озарк – там, де сходяться кордони трьох штатів Оклахоми, Канзасу та Міссурі, – був провідним у державі з видобутку свинцю. На південному сході штату Міссурі за межами Аппалачських гір уже протягом 250 років видобувається свинець. І ці відкриті свинцеві кар'єри залишаються найбільшими у США. Саме у Міссурі було знайдено основні поклади свинцю у Сполучених Штатах, і понині тут видобувається три чверті від усієї кількості цього металу в країні.

Першу нафту у США було видобуто у 1859 році також у північній Пенсильванії, і саме цей штат був нафтовим лідером в державі протягом усього XIX століття. Нині цей регіон постачає лише невеличку частку від валового видобутку нафти у державі, але водночас він залишається важливим постачальником високоякісної нафти і мастил.

І нарешті, південно-східна частина штату Теннессі є найбільшим постачальником цинку в державі. На завершення варто згадати, що кілька шахт навколо Дактауна у штаті Теннессі, розташованого поблизу кордону з Північною Кароліною та Джорджією, є основними постачальниками міді на схід від річки Міссісіпі.

ПРОГРАМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Як і вугілля, Аппалачські річки досить різнопланово впливали на розвиток регіону. Деякі з них були важливими шляхами сполучення, а млини та лісопилки використовували силу води. Проте інколи річки показують норів, деякі з них часто затоплюють свої долини, особливо в період дощів. Південна частина високогір'я – чи не найвологіша зона в країні на схід від тихоокеанського узбережжя.

Тому на початку століття з'явився план поставити під належний контроль водотік річки Теннессі. Це був чи не найбільший і, певно, найуспішніший з впроваджених планів регіонального розвитку в американській історії. Протягом 1930-х років було вирішено зарегулювати річку з метою використати її енергію та воду на покращення економічного становища долини Теннессі. В результаті було створено Правління долини Теннесі, якому було надано право перетворити річку на судноплавну. Нині прокладено спеціальний, три метри у глибину, канал для проходження барж, що зробило річку судноплавною аж до міста Ноксвілл, штат Теннессі.

Більшість наслідків діяльності Правління є результатом впровадження прийнятого рішення. Розвиток навігації на річках включає в себе будівництво чи придбання низки гребель і дамб з метою запобігти розливу річки та зменшити повінь. Оскільки було збудовано цілу низку гребель, то цілком логічно було звести і гідроелектростанції на них. Сьогодні більшість з 30 гребель, що контролюються Правлінням на річках Кентукі та Теннессі, обладнані гідроенергетаторами. Водночас близько 80 відсотків електроенергії регіону виробляється на теплових електростанціях, причому 10 відсотків – з використанням вугілля, крім того, тут існує також кілька атомних електростанцій. Таким чином Правління долини використовує близько 50 мільйонів тонн вугілля щороку і є одним з найбільших споживачів Аппалачського вугілля.

Дешева електроенергія приваблює в долину ті види промисловості, які змушені її багато використовувати за технологією виробництва, серед них, наприклад, і величезний алюмінієвий комбінат, збудований на південь від Ноксвілла. Перший дослідний реактор у США було також збудовано на захід від Ноксвілла у місті Оак Рідж. Почасти це було зроблено тому, що поруч вироблялася велика кількість електроенергії. Таким чином Ноксвілл, Чаттануга та Трімисто – Брістоль, Джонсон Сіті та Кінгспорт – стали згодом досить значними промисловими центрами. Правління долини стало також одним з найбільших виробників мі-

неральних добрив, а це також вимагає використання великої кількості електроенергії.

Правління виступило ініціатором програми допомоги фермерам, чії господарства розташовані вище за течією від збудованих гребель, з метою запобігання розмивання ґрунтів. Крім того, планувалося затримувати частину води на полях для того, щоб зменшити швидкість замулення навколишніх озер.

Також Правління стало власником 520 000 гектарів землі на берегах річок, де було збудовано численні громадські зони відпочинку, які нині мають великий рекреаційний потенціал.

У 1965 році Конгрес США прийняв Акт про подальший розвиток Аппалачського регіону, згідно з яким було створено Аппалачську регіональну комісію (АРК). На неї було покладено відповідальність за подальший економічний розвиток колосальних територій від Нью-Йорка до Алабами. Відповідно до розробленої програми, на економічний розвиток регіону комісією було витрачено кілька тисяч мільйонів долларів. Перш за все було поліпшено шляхи сполучення у Аппалачському регіоні з надією на те, що це зменшить ізоляваність регіону і приваблюватиме сюди більше промислових підприємств.

На додаток уряд протягом 1960–1970 рр. збудував судноплавну систему на річці Арканзас, яку було урочисто відкрито у 1971 році. Було збудовано триметровий судноплавний канал вгору по річці Арканзас від її впадіння у річку Міссісіпі до Катуси у штаті Оклахома, трохи нижче за течією від Талси. В результаті значно зросли перевезення баржами, а також кількість електроенергії, виробленої гідроелектростанціями, розміщеними на численних греблях, побудованих для стабілізації рівня води у річці.

Яке майбутнє чекає на цей регіон? Безперечно, ні Аппалачі, ні Озарк ніколи не стануть частиною промислового ядра Америки, та й, зрештою, тут небагато знайдеться людей, які цього прагнуть. Проте зміни відбуваються. Південна частина високогір'я у штатах Джорджія, обох Каролінах та Теннессі стала свідком справжнього дачного буму. Такі самі будиночки для відпочинку можна знайти у Північній Кароліні, Вірджинії, а також у горах Озарк та Оахіта. Міграція населення з цих регіонів якщо і не припинилася зовсім, то значно зменшилася, водночас фактично зникла різниця прибутків у середньому на душу населення у регіоні з середнім показником по країні. Таким чином можна стверджувати, що з економічної точки зору найгірше, мабуть, уже залишилося позаду. ■

